

Operació retorn

Una reunió de José Luis Rodríguez Zapatero amb l'actual alcalde de Salamanca ha tornat a posar sobre la taula la qüestió de la documentació confiscada que roman a l'arxiu castellà. El Govern espanyol s'havia compromès a resoldre la qüestió enguany i la Comissió de la Dignitat anuncia una "tardor calenta" per evitar solucions en fals: comença l'"operació retorn".

“**E**l Consell de Ministres decidí ahir, després de quinze anys de llargues discussions, que tornin a

Catalunya els originals de l'arxiu històric de la Generalitat republicana, confiscats el 1939 per les tropes franquistes com a botí de guerra.” Si ens haguéssim de creure tot el que surt a la premsa, ja faria nou anys que els anomenats papers de Salamanca serien amb els seus legítims propietaris. No és or tot el que lluu, però, com fa la dita i passa sovint. Aquesta informació de l'any 1995 va ser aviat contradita pels fets. L'endemà mateix, i al mateix diari, la informació començava a prendre matisos preocupants. I la cosa es va aturar.

Val a dir que, des que va començar la reclamació (amb una primera interpellació de Josep Benet al Senat espanyol l'any 1978, i amb la iniciativa parlamentària presentada al Congrés espanyol per Antoni de Senillosa el 1980), aquesta del 1995, amb un PSOE sense majoria absoluta al Govern de l'estat, va ser l'ocasió en què el retorn va semblar més a prop.

Quatre dies exactes després de la reunió del Consell de Ministres, l'aleshores titular de Cultura, Carme Alborch, es feia enrere en la decisió i traslladava la patata calenta al Parlament espanyol. Des de Salamanca, tant l'aleshores alcalde, Jesús Málaga (PSOE), com el president del PP a la ciutat –i actual alcalde–, Julián Lanzarote, s'encarregaven de tirar la corda amb les corresponents declaracions extemporànies. La manifestació del 30 de març d'aquell any “en defensa de l'arxiu”, amb la famosa arenga que hi va fer l'escriptor Gonzalo Torrente Ballester perquè no es deixés anar una propietat assolida “per dret de conquesta” (sic), va servir per visualitzar les

pressions envers un Govern, el del PSOE, que ja anava camí de la derrota electoral i tornava a deixar la qüestió en el limbo de la indefinició.

Dignitat. S'havia anunciat una exposició, entre les activitats programades per a la celebració de Salamanca com a “ciutat europea de la cultura”, el 2002, i, possiblement, no hauria generat gaire renou si no fos pel material amb què es volia constituir: els documents catalans segregats a l'arxiu de Salamanca.

Dues persones, Antoni Strubell i Julià Garcia, van encendre el llum d'alerta. Un escrit escampat per Internet, alguns contactes amb intel·lectuals i arxivers, historiadors i representants del món cívic, i una reunió convocada a l'Ateneu Barcelonès van ser les primeres passes d'una entitat que, en els anys següents, havia de dinamitzar, popularitzar i internacionalitzar la reclamació devolucionista. Naixia la Comissió de la Dignitat (CdeLaD), i ho feia amb força: més de 600 catedràtics i professors universitaris de més de 200 universitats de tot el món, així com destacades personalitats també de tot el món (de Noam Chomsky a Federico Mayor Zaragoza, d'Adolfo Pérez Esquivel o Paul Preston a James Petras, Peter Gabriel o el recentment desaparegut Joan Oró), donaven suport a la seva reclamació. De seguida s'hi sumaven institucions (des de diputacions, consells comarcals i ajuntaments fins al mateix Parlament del Principat de Catalunya o, posteriorment, les Corts Valencianes), entitats i organismes de tota mena i de tot arreu del país. I és que la reivindicació és tan justa, afecta tantíssima gent i institucions, toca tants sentiments, que, per força, un treball intel·ligent i constant havia de mobilitzar pràcticament tots els àmbits de la nostra societat.

Què són els "papers"? Què es reclama, exactament, quan es reivindica "Que ens tornin els papers"? D'on han sortit, aquests documents? Malgrat l'eufemisme amb què encara avui s'hi refereix l'organisme que n'és dipositari (anomenat, des del 1999, "Archivo General de la Guerra Civil Española"), i que parla de documents "que l'exèrcit de Franco obtenia selectivament [sic!]", la realitat és prou més crua: són les tones de papers, objectes, llibres, que l'exèrcit franquista va prendre del nostre país i amb els quals va anar elaborant fins a tres milions de fitxes de "desafectos" diversos, utilitzades per a la repressió que va seguir la desfeta del 1939.

Des de la Comissió de la Dignitat, al llibre *Volem els papers. La lluita per la repatriació dels "Papers de Salamanca"* (Pagès Editors), editat recentment, l'origen de la documentació s'explica nítidament: "El 26 d'abril del 1938, el ministre de Governació del general Franco, Se-

Elisenda Romeu, Carles Fontserè, Antoni Strubell, Antoni Vives, Josep-Lluís Carod-Rovira, Josep M. Sans Travé i Joan Saura, en l'expedició de la Comissió de la Dignitat a Salamanca, el 2002.

rano Suñer, signava la creació de la Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos (DERD). Aquest organisme tenia encomanada en exclusiva la

requisita de tota la documentació d'organismes republicans, partits, sindicats i tota mena d'entitats 'desafectas al Movimiento Nacional y susceptibles de sumi-

"Són practicants de la llei de l'embut"

Teresa Carvajal, exregidora de l'Ajuntament de Salamanca, explica nítidament alguns aspectes poc coneguts sobre el conflicte dels papers confiscats, des del punt de vista d'allò viscut a la ciutat castellana. Amb les seves declaracions ens acostem als fils que s'amaguen a l'altra banda del mirall.

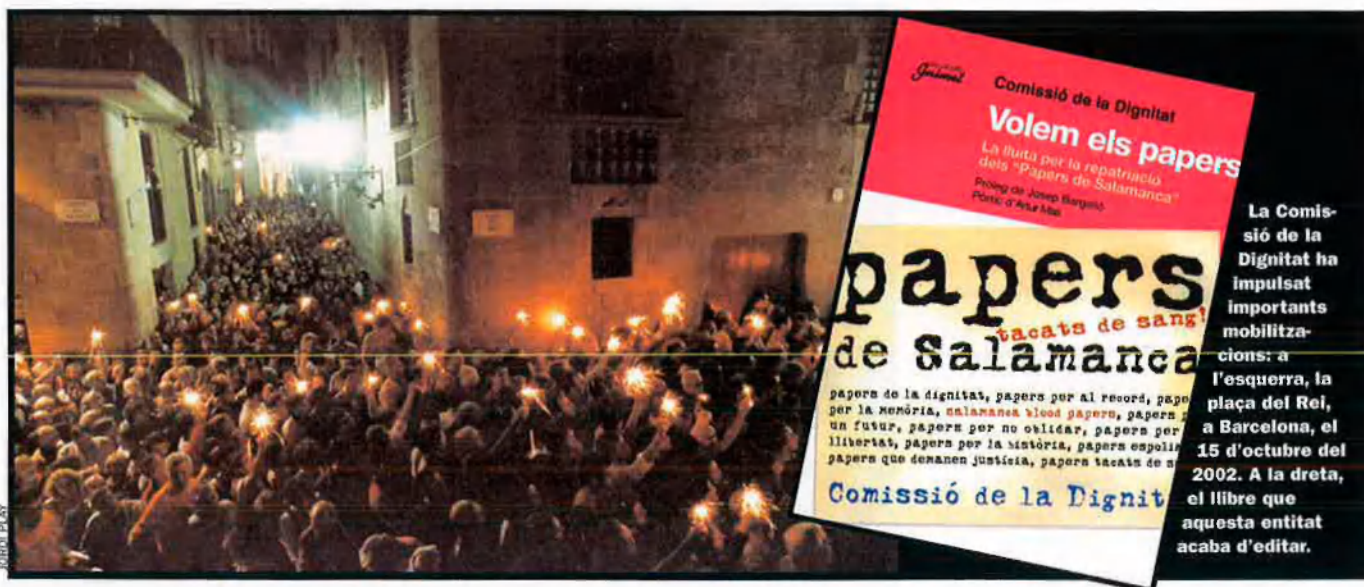
L'actitud de l'Ajuntament de Salamanca. "Són practicants de la llei de l'embut i van contra la pròpia normativa. Malgrat estar prohibit, han col·locat taules de recollida de firmes a la plaça Major alhora que amenacen amb multes els grups culturals que pretenen fer el mateix per a altres temes. També han col·locat una pancarta i cartells en alguns balcons de la plaça, tot i que això incompleix la llei del patrimoni. Després van fer que els jugadors de la UE Salamanca sortissin al camp amb una pancarta, contrapartida que –segons es diu amb insistència– pretén subsanar el deute del club amb una interessant operació urbanística. De tota manera, hi ha senyals que la gent comença a veure ridículs en el seu histrionisme."

La campanya de signatures. "Com que no aconseguien gaires firmes, l'Ajuntament va optar per la imposició a tots els nivells a què té accés. Va cridar els sindicats, la Cambra de Comerç, consultes de metges, associacions de veïns, agràries, etc. Als organismes i agrupacions que reben subvencions, els fan recollir signatures (l'Orquestra Jove del col·legi privat Antonio Machado, per exemple, que rep un substancial ajut municipal, ho fa abans i després dels concerts). Tot i així, hi ha entitats i associacions que s'han negat a col·laborar-hi. A més, com que tampoc no aconseguien resultats gaire bons, l'alcalde va fer enviar cartes a tots els alcaldes del PP de la província i ens consta

que els obliga a recollir firmes entre la població (per descomptat, sense prèvia informació ni debat amb els ciutadans). El mateix va fer en diverses províncies de Castella i Lleó durant tota la campanya de les eleccions europees. La gent realment no sap allò que firma i s'hi veu obligada...".

La premsa local. "Quasi sempre publica les cartes i els articles afins a les tesis de l'alcalde; les contràries, no. El PP controla quasi tota la premsa. A més, els mitjans eviten el debat i no donen informació completa. *La Gaceta* amb prou feines va treure una nota sobre el debat organitzat a la Universitat pel Foro de Izquierdas – Los Verdes el passat 18 de juny, acte força concorregut. Ara, també és cert que hi està havent canvis entre la gent. Per exemple, el meu quiosquer em va arribar a dir l'altre dia: "Ja els pot dir que s'enduguin els papers a Catalunya i que de passada s'emportin l'alcalde Lanzarote, que ens faran un favor." No som pocs els que denunciem que darrere de la campanya de l'alcalde –que cada cop està més sol– hi ha diners públics, mentre que el que primen són els interessos particulars i partidistes."

Hi haurà solució? "La veritable reconciliació es donarà quan la part vencedora i il·legal s'enfronti amb la pròpia història, la reconegui i tracti amb respecte i humilitat tots els que van patir per la República, imperfecta però legítima." "Hem patit durant vuit anys la legitimitat del Govern d'Aznar, hereu en cognom i tarannà de l'època dictatorial, perquè vam respectar les regles del joc democràtic. Ara, després de tants anys, les persones i institucions espoliades mereixen tot el reconeixement dels espanyols per damunt de les conveniències o justificacions oportunistes d'alguns polítics i tècnics."

JORDI ELAY

nistrar al Estado información referente a la actuación de sus enemigos'. [...] La seu es va establir a Salamanca, ja que en aquell moment era la capital dels sublevats.”

Repressió, sí; i alguna cosa més: “Cal dir que no només requisaven llibres i documents, sinó que també s’enduien els tampons de les entitats i les banderes”, continua la CdelaD: “Això demostra que la requisada, a banda de ser una eina repressiva, també tenia per a ells un significat de botí de guerra dels vençuts.” Fet i fet, el tracte que ha rebut aquest material, tan sensible per als seus legítims propietaris (qui no s’esborronaria, sentint Rosa Maria Carrasco reclamant la carta que els va escriure el pare, el polític i advocat Manuel Carrasco i Formiguera, abans que l’afusellessin? O l’artista Carles Fontserè, parlant dels cartells que li van furar i no li volen tornar?), no respon ni al respecte que mereix una documentació històrica ni a les raons de l’arxivística: d’una banda, destaca el desordre temàtic amb què s’han emmagatzemat els documents, ja que es classifiquen no pas amb criteris científics sinó segons les fitxes que s’anaven creant amb finalitats repressives. I, d’altra banda, hi ha la destrucció: bona part dels documents van ser trinxats per fabricar amb ells la paperassa de gestió interna de l’organisme.

L’any del retorn. I ara, què? Serà, el 2005, l’any del retorn dels documents espoliats? En principi, el Congrés espanyol

va acordar, el 18 de maig passat, que el tema ha d’haver trobat solució “abans de final d’any”. I també en principi, algunes declaracions de la nova ministra de Cultura, Carmen Calvo, després de la reunió que va mantenir amb ella una delegació de la Comissió de la Dignitat, el 26 de maig, semblaven augurar una perspectiva menys galdosa de la que s’apuntava fins ara. Però aquest 13 de setembre, després d’una reunió Zapatero-Lanzarote (que ara és alcalde de Salamanca i ha convertit l’afer dels “papers” en carn de magògia i centre de la seva gestió política), Jesús Caldera (ministre espanyol de Treball i salmantí públicament bel·ligerant amb la causa del retorn) sortia a la palestra per informar de la reunió i anunciar la possibilitat que es treguin de l’arxiu alguns “documents que no tenen relació amb la Guerra Civil”. Això, i determinats comentaris que ja parlen de decisions “salomòniques” que no poden deixar satisfetes “cap de les dues parts” (en un mal ús de l’exemple bíblic: ben mirat, el no-retorn significaria partir l’infant per la meitat), han tornat a posar en alerta la Comissió de la Dignitat, que no vol veure repetida la història del 1995.

La situació, però, ha canviat des d’aleshores. D’una banda, a Salamanca mateix no s’ha aconseguit crear, actualment, la crispació que es va generar aquell any, malgrat els esforços fets des del consistori en aquest sentit (vegeu el requadre). I, d’altra banda, hi ha una societat mobilitzada que, com explica Strubell, coordinador de la CdelaD, “no entendria de cap

manera que hi pogués haver tripijocs amb la devolució”.

Així doncs, més enllà de la lògica expectació, afirma Strubell, “no hi ha ni optimisme ni pessimisme: tenim un mandat de la societat catalana, i un compromís amb ella: vetllar pel retorn integral del material espoliat el 1938-39. I això farem”. Josep Guia, membre del Secretariat de la CdelaD pel País Valencià, apunta el treball dels propers mesos: “Mobilitzar al màxim possible la societat civil.”

És en aquest sentit que s’estan començant a constituir un seguit de “taules” territorials, amb personalitats rellevants del país, alcaldes afectats pels espolis i representants d’entitats, que expressaran la insistència i determinació de la societat catalana en l’afer de la devolució.

I si el “pla A” no obté resultats (“sense deixar de banda la reclamació política, encara que n’hi ha d’altres que tenen més possibilitats per actuar que la Comissió de la Dignitat”, recorda Guia), s’engegarà el “B”: tirar endavant la via judicial. Ja hi ha ajuntaments, com el de Tarragona, que, atesa la nul·la resposta donada fins ara pel Govern estatal a la sol·licitud de devolució (se n’han cursades centenars, de tots els Països Catalans), preparen la corresponent reclamació jurídica.

En tot cas, s’albira una tardor calenta. I si la calma hi és tota, la determinació també. Només cal veure amb quin nom s’han batejat les properes mobilitzacions: serà l’“operació retorn”. Que ja toca.

Núria Cadenas